

Recenzii

drept (cap. 3), fundamentele și problemele majore ale acestei etici (cap. 5), principii și competențe etice (cap. 6), etica cercetării (cap. 10) și un capitol conținând o serie de studii de caz (cap. 14).

Întregul material este prezentat la un nivel introductiv, dar legat permanent de realitățile domeniului, fără exces de teoretizare, dar suficient de elaborat încât să ilustreze complexitatea problematicilor, inclusiv a celor generate de diversitatea culturală tot mai frecventă în societățile noastre (v. p. 99 *sq.*). De asemenea, este excelent organizat pentru a facilita reținerea informației. Fiecare capitol conține sublinierea ideilor principale, chenare cu extrase din documente oficiale, întrebări ajutătoare, rezumate și recomandările bibliografice (strict în limba germană). Această nu înseamnă că avem de-a face cu o lectură facilă (e locul aici să apreciem traducerea acurată și cursivă a Pr. conf. dr. Daniel Buda); majoritatea ideilor, în special cele referitoare la diversele teorii etice și conceptele lor, vor fi dificil de înțeles pentru un cititor neinițiat, însă este meritul autorului de a pune la îndemâna celor interesați un suport foarte util într-un demers de regulă anevoios. Deși nu poate fi considerat un minus evitabil, cartea face referiri doar la situații din Austria și Germania (cu excepția unor documente internaționale, din care lipsește însă, surprinzător, unul dintre cele mai importante, anume Convenția europeană privitoare la drepturile omului și biomedicină de la Oviedo, din 1997), ceea ce lasă lectorului român sarcina de a găsi singur ilustrări relevante din realitatea locală. Există, desigur, și chestiuni discutabile, dintre care amintesc trecerea sub tăcere a controverselor în jurul conceptului de moarte cerebrală și (de acum nu atât de) recenta abandonare a justificării acestuia bazată pe teoria „integrării somatice”, susținută și de autor (p. 201-2; a se vedea documentul din 2008 al Comisiei prezidențiale pentru bioetică din SUA, accesibil aici: <https://bioethicsarchive.georgetown.edu/pcbe/reports/death/>). De asemenea, afirmația că „etica teologică nu utilizează o altă procedură de formare a opiniei decât etica filosofică” (p. 24), este greu de acceptat dintr-o perspectivă creștin-ortodoxă, pentru care principalul instrument euristic, inclusiv în domeniul moral, este „curăția inimii”, chiar dacă nu exclude recursul la principii (precum poruncile) și argumentație rațională. Pentru cititorul ortodox, este recomandabilă consultarea în paralel a volumului P. Chirilă, L. Gavrilă, C. Gavrilovici, A. Băndoiu, *Principii de bioetică. O abordare ortodoxă*, Ed. Christiana, București, 2008 .

Conf. Dr. Sebastian Moldovan

Daniel B. Hinshaw, *Suferința și natura vindecării*, trad. Florin Caragiu, Ed. Sophia, București, 2016, ISBN 978-973-136-534-3, 416p.

Doctorul Daniel B. Hinshaw, profesor de chirurgie la Facultatea de Medicină a Universității din Michigan, SUA, împreună cu soția sa, Jane Hinshaw, doctor psihiatru, sunt doi dintre medicii „fără de arginți” contemporani. Specializați în îngrijirile paliative, cei doi și-au dedicat o mare parte a timpului lor dezvoltării acestei ramuri tot mai semnificative a medicinei prin activități de formare în țări precum Uganda, Etiopia, Liban, Serbia și România. Prezenți anual la noi în țară de mai bine de un deceniu, soții Hinshaw oferă gratuit cursuri și conferințe pentru cei implicați în îngrijirile paliative: personalul centrelor

Recenzii

specializate (hospice), preoți, studenți în medicină, psihologie, asistență socială și teologie ș.a. De România îi mai leagă însă și relația spirituală apropiată cu regretatul părinte arhim. Roman Braga (1922-2015) de la Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului“, Rives Junction, Michigan, pe care l-au îngrijit în ultimii ani până în ceasul trecerii sale la Domnul. Recent, Dr. Daniel Hinshaw a devenit titularul unui curs de pastorație a bolnavilor și a stărilor terminale la Facultatea de Teologie Ortodoxă Sf. Vladimir din New York, urmându-i aici Părintelui John Breck, unul dintre veteranii bioeticii creștin-ortodoxe.

Rezultat al unei bogate experiențe clinice și de formare medicală, valorificată prin filtrul credinței creștin-ortodoxe la care a aderat prin convertire în 1995, cartea de față, prima dedicată de autor bioeticii, se ocupă de ceea ce reprezintă, fără îndoială, „materia primă” a acestui domeniu, anume suferința umană, însă modul de abordare nu este cel apologetic, cum s-au obișnuit teologii ortodocși, pentru care, sub un fel de imperativ moral teodiceic, suferința pare a deveni o condiție *fericită* a mântuirii (fără a fi, totuși, una dintre „Fericiri”). Desigur, dr. Hinshaw îmbrățișează perspectiva consacrată de Tradiție a transformării/transfigurării prin suferință, așadar a transformării sensului suferinței și morții, din unul punitiv în unul terapeutic, deci soteriologic. Cu toate acestea și cu toate că expresia „natura vindecării” din titlu ne sugerează o amplă lămurire a ceea ce este vindecarea, suferința în realitatea ei densă și crudă, bulversantă existențial, apăsătoare moral și opacă spiritul este cu adevărat substanța acestei cărți (impresie întărită și de numeroasele vignete, mici studii de caz, cel mai probabil reale, al unor pacienți cu diverse boli grave, care ilustrează foarte sugestiv aproape toate capitolele). Un lucru probabil inevitabil întrucât experiența clinică din interiorul căreia scrie dr. Hinshaw este stadiul terminal al vieții, care constituie contextul specific al îngrijirilor paliative. În acest context, ceea ce numim vindecare capătă un sens neobișnuit pentru perspectiva curentă, cea a medicinei curative, medicină care și constituie cadrul de referință dominant în bioetică. Prin natura sa, stadiul terminal al vieții face ca suferința, iar nu boala, să ocupe primul planul preocupărilor în îngrijirile paliative, ceea ce impune două schimbări majore de abordare: spre deosebire de boală, suferința este indelebil subiectivă și, în același timp și în aceeași măsură, este ireductibil multidimensională (biologică, psihologică, relațională/socială, spirituală – dimensiuni cuprinse în conceptul de „durere totală” (*total pain*)), ceea ce repune în centrul acestor îngrijiri persoana bolnavului, nu doar patologiile sale. Nu este deloc întâmplător că tocmai în acest domeniu medical „centrarea pe pacient”, un deziderat tot mai insistent formulat în sistemele sanitare, este deja o realitate, ca și abordarea „holistă”, multidisciplinară și multiprofesională. Iarși deloc întâmplător, miza sensului vieții (sau a lipsei acestuia, nu mai puțin) adusă, adesea intempestiv, de sfârșitul acesteia a facilitat recunoașterea de către medicină, un univers profesional dominat de mult timp de agnosticism, a relevanței medicale a credinței, spiritualității și religiei, cel puțin în măsura în care sunt valori sau probleme ale pacientului în stadiu terminal. În sfârșit, dacă există vreun sens în care se mai poate vorbi în acest context de vindecare, acesta este unul pe care medicina nu îl mai poate monopoliza (dacă nu cumva îi rămâne inaccesibil). Când viața se retrage în dimensiunile sale biologică și psihologică, în cea relațională și îndeosebi în cea spirituală poate cunoaște o revigorare cu adevărat ultimă, adică decisivă.

Acest excurs introductiv ne ajută să înțelegem mai bine structura și miza acestei cărți. În partea întâi („Dilema umană”), după un capitol despre contribuția, semnificativă, deși ambivalentă, a creștinismului la dezvoltarea medicinei, inclusiv a evoluției de la îngrijire (*care*) la tratare (*cure*), urmează o examinare a conceptului de suferință, conform viziunii 3D bio-psiho-sociale (Eric Cassell) și a celei 4D specifice paliatției, care adaugă dimensiunea spirituală (Cicely Saunders), intersectate cu viziunea creștină, pentru care *pathos* (suferința) este intim legată de *hamartia* (păcatul, eșecul, ratarea) și *thanatos* (moartea). Un al treilea capitol abordează „contextul suferinței”, anume cel contemporan, detaliind examinarea raportului dintre dimensiunile suferinței, inițiată în capitolul anterior, în dimensiunea relațională, socială și culturală. Atitudinea față de suferință și moarte este mediată cultural, iar acestea își pun amprenta pe orice cultură și, totodată, îi revelează esența. Autorul evocă aici „producția” tragică de suferință a statului totalitar comunist, materialist și ateu, ca și prețul în termeni algezici al materialismului hedonist din cultura secularistă a țărilor dezvoltate. O ultimă parte a acestui capitol, „narațiune și suferință”, pregătește partea a doua a cărții („Întâlnirea terapeutică”). Este deja o certitudine în domeniul sănătății mintale că aspectul cel mai important al oricărui program terapeutic este relația dintre vindecător și pacient (numită adesea „alianța terapeutică”). Este acest adevăr generalizabil la întreaga medicină? În primul capitol al acestei părți, autorul identifică două obstacole majore în calea acestei întâlniri/relații: reducționismul științei medicale (omul – mașină biologică) și paternalismul medical, inerent obiectivării științifice și expertizei generate de această obiectivare. Există deja multe eforturi de depășire a depersonalizării produse astfel, una dintre cele mai promițătoare fiind cea oferită tocmai de medicina paliativă și de conceptul de „durere totală”, expus pe larg acum, în capitolul central și cel mai amplu al cărții. Durerea totală descoperă totalitatea persoanei pacientului, iar seria de exigențe pe care recunoașterea și abordarea profesionistă a acestei persoane le ridică profesioniștilor vindecării pune în evidență, la rândul ei, persoana profesionistului. Deși ascunsă după „rolul” profesional („vindecătorul ca actor”), aceasta este mereu angajată în relația clinică. O dedublare totală nu este doar imposibilă, ci și contraindicată. Empatia, compasiunea, comunicarea bazată pe încredere au fost și sunt valori perene ale vocației medicale. Dimpotrivă, detașarea, tot mai mult indusă de tehnologizarea masivă a interacțiunii clinice contemporane, duce, paradoxal, la epuizarea profesională. Cât de multă angajare personală pentru o relație și un rezultat terapeutic optim pentru ambii parteneri, iată o problemă fundamentală, la care autorul indică doar, în acest loc al cărții, în loc de răspuns, spre Modelul creștin. Capitolul „Modalități de vindecare” inventariază câteva dintre cele mai semnificative în context paliativ: atingerea, credința, rugăciunea (personală și pentru alții), comunicarea, colaborarea interdisciplinară. În ultimul capitol al acestei părți, celălalt membru al întâlnirii/relației, pacientul, pare a fi privit sumar, tot din perspectiva profesionistului și numai în ipostaza de partener dificil (să nu uităm însă de numeroasele fețe ale pacientului narate de vignete). Totuși, această ipostază neflatantă a pacientului este folosită de autor pentru a sublinia o ambiguitate extrem de relevantă a relației terapeutice: în realitate, cine pe cine vindecă? Perspectiva creștină identifică aici miezul oricărei relații umane, cu atât mai mult al celei terapeutice: „Pentru creștini, Hristos

este atât pacientul suferind, cât și vindecătorul” (p. 316, cu aluzie la Mt 25,36). În această perspectivă, recunoașterea reciprocă a lui Hristos în celălalt constituie, de fapt, adevărul terapeutic al relațiilor umane, inclusiv al celei clinice.

Partea a treia a cărții („Vindecarea în moarte”) începe cu o prezentare a acceptării treptate de către medicina seculară a tulburărilor de ordin spiritual ca o categorie etiopatologică aparținând tocmai în context paliativ și a necesității de a o adresa ca atare, ceea ce presupune, desigur, o anumită competență profesională specifică (numită, de pildă, „competență culturală”). Este o evoluție care deschide medicina spre valoarea terapeutică a practicilor spirituale și religioase (relația dintre acestea este în sine o temă tot mai atent examinată), inclusiv spre cele ale Tradiției creștine ortodoxe, a cărei valență terapeutică prin excelență a făcut în ultimul timp obiectul unui efort de promovare pe scară largă de către autori precum Mitropolitul Ierotheos Vlachos. Dr. Hinshaw dedică ultimele două capitole ale cărții perspectivei ortodoxe asupra suferinței și morții, subliniind aspectul eclesiologic și sacramental al vindecării, precum și unor elemente esențiale ale vindecării conform tradiției noastre: transformarea suferinței, împăcarea/iertarea, conlucrarea, liniștea, familiarizarea cu propria moarte, recunoștința, cultul și comuniunea.

Recursul consistent la Tradiția ortodoxă în această ultimă parte a cărții este important. Există o afinitate de evidențiat între această Tradiție și medicina paliativă: ambele privesc frontal caracterul incurabil, terminal al condiției umane așa cum o cunoaștem cu toții. În esență, în acest sens, întreaga medicină este paliativă – tot ceea ce poate face ea, ca să întoarcem analogia, este similar învierii fiicei lui Iair sau învierii lui Lazăr, ambii doar pentru a muri din nou -, iar singura vindecare plauzibilă este cea spirituală, a cărei natură ne-o descoperă Evanghelia și a cărei realitate ne-o oferă practicarea, individuală și comunitară, a credinței. Așadar, natura spirituală a oricărei vindecări demne de acest nume este ceea ce demonstrează, într-o proză densă și realistă – bine redată în traducerea acurată a lui Florin Caragiu (cu excepția p. 191, 192 și 333, unde *denial* înseamnă negarea bolii, nu refuzul acesteia) – doctorul Daniel B. Hinshaw. Cartea se adresează în special personalului medical preocupat de relevanța salutogenică a credinței, dar și preoților care lucrează în context sanitar; în cele din urmă, ne folosește tuturor, ca pacienți ai serviciilor de sănătate și ai celor funerare, deopotrivă.

Conf. Dr. Sebastian Moldovan